

יסודות

מאוצרות רבינו הרמב"ן

פרשת וישלח תשפ"א (שנה ד' גליון פ')

הקדמת הרמב"ן לפרשה:

נכתבה הפרשה הזאת, להודיע, כי הציל הקב"ה את עבדו, וגאלו מיד חזק ממנו, וישלח מלאך ויצילהו. וללמדנו עוד, שהוא לא בטח בצדקתו, והשתדל בהצלה בכל יכולתו. ויש בה עוד רמז לדורות, כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו, יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחז בדרכו של צדיק, שנזמין עצמנו לשלשת הדברים שהזמין הוא את עצמו, לתפלה, לדורון, ולהצלה בדרך מלחמה, לברוח ולהנצל. וכבר ראו רבותינו ז"ל הרמז הזה מן הפרשה הזאת כאשר אזכיר. [להלן לב, ט-לג, טו]

יש להבין מה שכתב רבינו שיש לנו ללמוד מאבינו יעקב 'לברוח ולהנצל', והרי זה מושכל ראשון אצל כל אדם, וטבע ראשון (אינסטינקט) אצל כל בעל חיים, לברוח מן הסכנה ולהנצל.

ונראה בכוונתו לומר שנלמד מיעקב אבינו שלא להמנע מלברוח בטענה כי הרי הכל בגזירת עליון, ואין ביד האדם לברוח מן הגזירה, ואם נגזר עליו שלא להנצל לא תועיל לו הבחירה, ואם נגזר עליו לחיות אין הוא צריך לברוח, ולא עוד אלא יהיה אסור לו לברוח כי מראה בזה כאילו יש לאדם יכולת נגד גזירת עליון.

לזה כותב רבינו שאין הדבר כן, אלא אדרבה הרי יש לנו ללמוד מיעקב אבינו שהזמין עצמו למלחמה ולא מנע עצמו ממנה בטענת 'גזירה'. [ושנינו במסכת ב"ק פה. "ורפא ירפא – מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות", ומבאר רש"י: "ולא אמרינן רחמנא מחי ואיהו מסי". ועי"ש בתוס']

ובביאור הגר"א [משלי יא ח בהערה] כתב: "בעת המלחמה צוה הקב"ה מי האיש אשר נטע כרם וכו' יחזור לביתו. וידוע שהכל הוא בידי שמים, אם נכתב לו שימות אותה שנה מה יועיל לו אם יחזור לביתו. ואם נכתב בספר החיים, גם כי ישאר בחיים חיותו. אבל העניין הוא שיש מזל כללי של אומה או של המדינה ויש מזל יחידי ומפני זה ציוה להחזירו מן המלחמה שלא ילכד במזל הכללי". [יעקב אפרים]

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֶשָׂו אָחִיו אֲרָצָה שְׂעִיר שָׂדֵה אֲדָוִים. [לב, ד]

ועל דעתי גם זה ירמוז, כי אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שני באו בברית עם הרומיים, [ספר החשמונאים א ח] ומהם שבאו ברומה (כך כותב רבינו בויקרא כו טז) והיא היתה סיבת נפילתם בידם, וזה מוזכר בדברי רבותינו ז"ל [עיי' ח:]: ומפורסם בספרים.

וַיֵּצֵא אֹתָם לְאָמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדָנָי לַעֲשׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לְבָן גְּרָתִי וְאַחַר עַד עָתָה. [לב, ה]

ודע, כי הכבוד הזה שהיה יעקב עושה לאחיו בפחדתו לאמר אדני ועבדך, בעבור כי המנהג בצעיר לתת מעלה וכבוד אל הבכור כאלו הוא אביו, כאשר רמזה לנו גם התורה [כתובות קג]. לרבות אחיך הגדול. והנה יעקב לקח בכורתו וברכתו, ועשו שוטם אותו עליהם, ועתה היה מראה לו כאלו אין המכירה ההיא אצלו כלום, וכי הוא נוהג בו בכבוד כאב, להוציא את המשטמה מלבו.

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעֵם אֲשֶׁר אֵתוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמָלִים לְשְׁנֵי מַחֲנוֹת. [לב, ח]

והנראה בעיני בעניין הזה, כי עשו לא קבל השלוחים כהוגן, ולא השגיח עליהם. ואולי לא היו לפניו, כי לא נתן רשות שיבאו לפניו וידברו עמו כלל, כי היה הכתוב מספר, ששאל להם מה שלום אחי ומה ענינו ועניני ביתו ובניו, וקראו לו בשלומם, ואמרו לו, כי אני הולך לראותו. והם היו מגידים כן ליעקב. והכתוב לא סיפר שיאמרו השלוחים דבר בשם עשו, אבל עברתו שמורה בלבו, ולעשות לו רעה היה הולך בחיל הזה.

והנה השלוחים חקרו במחנה, וידעו כי הוא הולך לקראת יעקב. וזה טעם "וגם" כי אמרו באנו אל אחיך אל עשו ולא ענה אותנו דבר ולא שלח לך דברי שלום, וגם הולך לקראתך בזרוע וחיל ולכך הוסיף לו פחד על פחדו, ויירא יעקב מאד ויצר לו.

וכך אמרו רבותינו [בראשית רבה עה ז] **כי השלוחים הכירו בו שנאה**, אמרו "באנו אל אחיך אל עשו אתה נוהג בו כאח והוא נוהג עמך כעשוי". אבל בסוף כאשר ראה הכבוד הגדול שעשה לו יעקב ואשר השפיל עצמו לפניו שהשתחוה ארצה שבע פעמים מרחוק עד גשתו אליו, נכמרו רחמיו, וחשב כי הוא מודה בבכורתו ובגדולתו עליו כאשר פירשתי (לעיל בפסוק ה), והתנחם בזה, כי הלבבות לה' המה לכל אשר יחפוץ יטה אותם.

ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה. [לב ט]

על דרך הפשט, אמר זה באולי, כי אמר אולי ינצל המחנה האחד, כי בהכותו האחד יברחו האחרים, או תשוב חמתו, או תבא להם הצלה מאת השם. וכן אמרו בבראשית רבה (עו ג) למדתך תורה דרך ארץ, לא יניח אדם כל ממונו בזוית אחת.

ורש"י כתב: והיה המחנה הנשאר לפליטה על כרחו, כי אלחם עמו. התקין עצמו לשלשה דברים, לתפלה ולדורון ולמלחמה. וראיתי במדרש [קהלת רבה ט יח] מה עשה, זיינס מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ, והתקין עצמו לשלשה דברים, וכן עיקר. והכונה בזה, כי יעקב יודע שאין זרעו כלו נופל ביד עשו, אם כן ינצל המחנה האחד על כל פנים.

וגם זה ירמוז, שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו, אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם, מלך אחד מהם גזר בארצו על ממונו או על גופנו, ומלך אחר מרחם במקומו ומציל הפליטים. וכן אמרו בבראשית רבה (עו ג), אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו, אלו אחינו שבדרום, והיה המחנה הנשאר לפליטה אלו אחינו שבגולה, ראו כי גם לדורות תרמוז הפרשה.

ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי ויאמר למה זה אמצא חן בעיני אדני. [לג, טו]

ורבותינו ראו עוד בזה עצה, אמרו [בראשית רבה עח טו] רבי ינאי כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא וכו' (רבי ינאי כשהיה הולך לרומי אצל המלכות היה מתבונן בפרשה זו), קבלה בידם שזו פרשת גלות, כשהיה בא ברומה בחצר מלכי אדום על עסקי הצבור, היה מסתכל בפרשה, ללכת אחרי עצת הזקן החכם, כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו, ולא היה מקבל חברת אנשי המלכות ללותו, שאין מקרבין אלא להנאת עצמן, ומפקרין ממונו של אדם.

ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם. [לד, יג]

הקשה הר"ן למה לא הרגום ביום הראשון למילתם, שאז פשוט שהם יותר מסכנים וחלשים? כותב ליישב "החתם סופר" [חידושים למסכת שבת קלד:]: על פי מה שכתב רבנו הרמב"ן כאן: כי הטעם שיעקב אבינו כעס על שמעון ולוי היה כי שמא הייתה גירותם שלימה. וצריך לומר שגם שמעון ולוי הסתפקו בזה ועל כן בחנו אותם בזה שאם הייתה גירותם שלימה בודאי לא יאוונה להם כל מכשול על ידי המילה ושלוחי מצוה אינם ניזוקין. אבל את זה אי אפשר היה לברר ביום הראשון למילה, משום שאז שכיח ההיזק וכבר שנינו (במסכת פסחים פרק ראשון), "היכא דשכיחא היזקא שאני", ולכן המתינו ליום השלישי שאז ההיזק כבר אינו שכיח כל כך, ואם הייתה גירותם לשם שמים, "שומר מצוה לא ידע דבר רע" [קהלת ח, ד], כאשר ראו שהם כואבים, הבינו שלא נתגירו לשם שמים ולא היו ראויים להצלה...

אבל ענין שכם: כי בני יעקב בעבור שהיו אנשי שכם רשעים ודמם חשוב להם כמים, רצו להנקם מהם בחרב נוקמת, והרגו המלך וכל אנשי עירו כי עבדיו הם וסרים אל משמעתו, ואין הברית אשר נמולו נחשב בעיניהם למאומה כי היה להחניף לאדוניהם. ויעקב אמר להם בכאן כי הביאוהו בסכנה, שנאמר: עכרתם אותי להבאישי (בראשית ל"ד), ושם ארר אפס כי עשו חמס לאנשי העיר, שאמרו להם במעמדו: וישבנו אתכם והיינו לעם אחד (בראשית ל"ד ט"ז), והם היו בורחים בהם, ובעטו בדבורם, ואולי ישובו אל ה', והרגו אותם חנם כי לא הרעו להם כלל. וזהו שאמר: כלי חמס מכרותיהם (בראשית מ"ט ה').

כתב "החתם סופר" בספרו "תורת משה": הלשון 'בני יעקב' מורה כי הביזה בוצעה ע"י שאר השבטים שהרי לא נאמר 'ויבאו על החללים ויבזו העיר' כהמשך לפעולות הקודמות שנעשו ע"י שמעון ולוי, כי אם 'בני יעקב באו על החללים ויבזו העיר', כלומר, שאר הבנים. מה טעם לא השתתפו גם שמעון ולוי בבזתם של אנשי העיר. שכן לפי דברי הרמב"ן היה מעשה ההרג של שמעון ולוי מוצדק לאחר שידעו כי תושבי שכם, כמו שאר תושבי הארץ, עברו על שבע מצוות בני נח והרי הם ברי קטלא וחייבי מיתה. די היה בכך כדי להרגם. ואלם, יעקב אשר התרגז על מעשה זה, חשש כי אולי היה ליבם לשמים כאשר מלו את עצמם, ואם כן הרי הם גירי אמת ונשתנה דינם. נמצא, איפוא, כי שמעון ולוי אשר לא חששו לסברת אביהם, סברו כי אין הגירות גירות של אמת והרי הם עדיין בגויותם. הרי שדין בני נח עדין נוהג בהם, ומשום כך לא היו רשאים לבזוז את רכוש המתים, שכן דבר תורה יורש גוי את אביו [קידושין יז]: וכיון שנותרו בחיים יורשיו של כל מת, הרי הם בעלי הממון, ונמצא שאין כאן כל היתר ללקיחת רכושם של הנהרגים, אשר יש לו תובעין, היורשים. ואולם שאר האחים, אשר לא השתתפו בהריגה, סברו כדעת יעקב, כי היתה זו גירות אמת, והרי הלכה היא כי גר שמת נכסיו הפקר לכל אדם. הרי שלידם היו רשאים לבזוז את רכוש המתים, רכוש הפקר שאין לו כל תובעין, ומשום כך הזדרזו כדי לזכות בו.

מיועד לעורר את לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן